

L'educació en la sexualitat i l'afectivitat al segon cicle d'Educació Infantil

**Avaluació del desplegament formatiu inicial per al
programa "Coeduca't" del Departament d'Educació de
la Generalitat de Catalunya**

**Sexual and affective education in the second cycle of
Early Childhood Education**

**Evaluation of the initial training deployment for the "Coeduca't"
programme from the Department for Education
of the Generalitat de Catalunya**

Júlia Farré Curto

Treball Fi de Grau – 4t (matí)

Tutor: Dr. Miquel Àngel Prats Fernández

Data de lliurament: 22 de maig de 2020

Grau d'Educació Infantil

Resum

L'educació en la sexualitat i l'afectivitat té com a objectiu treballar aspectes bàsics de coeducació, perspectiva de gènere i sexualitat perquè sigui una missió globalitzadora amb un enfocament interdisciplinari (Vallcorba, 2019). Des dels inicis del curs 2019-2020, el Departament d'Educació, en el marc del programa "Coeduca't", desplega la idea de voler preparar infants i joves per a una vida afectiva i sexual fonamentada en la igualtat de gènere i els drets humans, i col·laborar en la construcció d'un model integral de persona, sense estereotips sexistes, per tal d'erradicar la violència de gènere. Amb aquesta finalitat, el Departament d'Educació ha elaborat un programa que pretén que, després de tres fases, el curs 2021-2022, tots els centres educatius de Catalunya incorporin de forma explícita, en el seu Projecte Educatiu de Centre, aspectes bàsics de coeducació, de perspectiva de gènere i de sexualitat.

Aquest treball de recerca pretén conèixer i avaluar el desplegament formatiu inicial que prepara la formació de formadores per al desplegament posterior del programa "Coeduca't" del Departament d'Educació. Per a obtenir aquestes dades, en l'estudi van participar dues referents expertes en l'àmbit en qüestió.

Els resultats de l'estudi exposen que hi ha una manca formativa en la formació bàsica dels docents, i en conseqüència, aquesta falta de formació també es troba dins del professorat a l'hora d'aplicar la coeducació i la perspectiva de gènere al currículum. Tot i així, també cal remarcar que cada vegada hi ha més interès per aplicar aquesta nova mirada, tant a nivell polític com a nivell de professorat.

Paraules clau: educació infantil, coeducació, educació sexual, educació en l'afectivitat, sororitat, feminisme, masclisme, patriarcat, gènere.

Abstract

Sexual and affective education aims to develop basic aspects within coeducation, gender perspective and sexuality in order to be a globalizing mission with an interdisciplinary scope (Vallcorba, 2019). From the beginning of the 2019-2020 academic year, the Department of Education, within the framework of the "Coeduca't" programme, deploys the idea of preparing children and teenagers for a sexual and affective life based on gender equality and human rights, as well as collaborate by building an integral model of the person, without sexist stereotypes, to eradicate gender violence. In order to accomplish this purpose, the Department for Education has developed a programme which pretends that all schools in Catalonia incorporate explicitly in their Educational Project, basic aspects of coeducation, gender perspective and sexuality, throughout three stages ending in 2021-2022.

This project aims to study and assess the initial training deployment that prepares the trainer training for further deployment for the "Coeduca't" programme from the Department of Education. To obtain these data, two guide experts in the field in question participated in the study.

The results of the research show that there is a lack of training in the basic education of teachers. Consequently, this lack of training is also found among teachers when it comes to applying co-education and the gender perspective to the curriculum. However, it should also be noted that there is a growing interest in applying this new perspective, both at the political level and at the teaching level.

Keywords: early childhood education, coeducation, sexual education, affective education, sorority, feminism, sexism, patriarchy, gender.

Introducció

En els últims temps, els canvis socials han anat acompanyats de lleis que, encara que a vegades atribueixin certes limitacions, també és veritat que cobreixen moltes possibles actuacions alternatives (Llei d'igualtat, Llei dels drets de les dones contra la violència masclista, Llei de matrimonis homosexuals, Llei de dependència, Llei dels drets sexuals i reproductius). En el rerefons d'aquestes lleis hi ha un canvi de mentalitat, una tasca de prevenció, una valoració del treball de cura i un respecte a la diferència, que només amb la coeducació es pot aconseguir i generalitzar. Aquesta nova mirada busca que la societat sigui més justa, més lliure i més feliç, ja que per l'escola hi passa tota la població "obligatòriament" i sembla que és el lloc adient per poder incidir i prevenir, tot i que no sigui fàcil. (Otero, 2010)

Tal com diu Solsona (2017), la coeducació és un canvi cultural que elimina l'androcentrisme i construeix una cultura en la qual les tasques atribuïdes als dos gèneres tenen el mateix valor, alhora que s'elimina la imposició dels gèneres en funció del sexe. D'aquesta manera, per reforçar la coeducació cal posar en marxa actuacions que se situen en nivells diferents de l'organització i del funcionament del sistema educatiu que impliquen diversos sectors: el professorat, els equips directius, l'administració de l'educació i els responsables polítics. La raó d'aquest fet és que posar en marxa la coeducació feminista obliga a realitzar una revisió i una transformació del sistema educatiu en profunditat, i això implica necessàriament tots els col·lectius esmentats. (Subirats, Tomé i Solsona, 2019).

És per això que des del Departament d'Educació s'ha iniciat el programa de coeducació i perspectiva de gènere "Coeduca't" amb l'objectiu d'ajudar els centres a treballar aspectes bàsics de coeducació, de perspectiva de gènere i de sexualitat de forma explícita, sistemàtica, rigorosa i respectuosa perquè no sigui una matèria d'educació sexual, sinó una missió globalitzadora amb un enfocament interdisciplinari (Vallcorba, 2019).

Per acabar, Solsona (2017) i altres expertes afirmen que aquesta manera d'educar és la principal via de prevenció de les relacions abusives i de la violència masclista.

D'aquesta manera, el treball de recerca s'estructura en diferents parts. En primer lloc, trobem el marc teòric, on s'exposa la figura de l'home i la dona a la societat actual, seguidament del tractament de l'afectivitat i la sexualitat a l'educació infantil; continua

amb el desenvolupament de la identitat sexual i de gènere en la infància; i acaba amb les teories explicatives del desenvolupament sexual a la infància. En segon lloc, s'exposa el mètode, el qual recull el posicionament epistemològic i els objectius de la recerca, la contextualització on s'ha realitzat l'estudi, les participants de la recerca, els instruments que hem utilitzat, i el procediment metodològic que hem seguit. A continuació, es mostren els resultats de la recerca i la seva discussió, relacionada amb el marc teòric. I per últim, s'exposen les conclusions obtingudes del treball amb les limitacions que ens hem trobat i recomanacions per a futures línies de recerca.

Marc teòric

La figura de l'home i la dona a la societat actual

Ja fa anys que les dones lluiten per aconseguir la igualtat: tenir accés i protagonisme en el món públic, a les universitats, les professions, les feines ben pagades, la política, el disseny de la vida col·lectiva, etc. Poc a poc, han anat aconseguint pujar algun esglaió, però encara tenen massa obstacles que els dificulten aquesta lluita constant ja que ens hem adonat que la igualtat no s'aconsegueix fins que no canviïn també els homes, i comparteixin aquestes tasques, com les dones han compartit les que havien estat seves. (Subirats 2019)

És per això que aquesta onada feminista ha anat evolucionant i, avui en dia, ens trobem davant d'una altra etapa. L'experiència en el món públic ha fet comprendre a les dones que funciona d'una manera injusta i discriminatòria, que viuen en una societat capitalista, patriarcal i masclista. D'acord amb el que diu Subirats (2019), el feminisme ha adquirit un altre objectiu: canviar la societat, fer-la més justa, més igualitària, eliminar una violència que creix cada dia i substituir la competició per la cooperació. És a dir, la idea de construir una igualtat sense adjectius, en què dones i homes de tota mena i de tots colors puguin compartir-ho tot sense jerarquies ni exclusions.

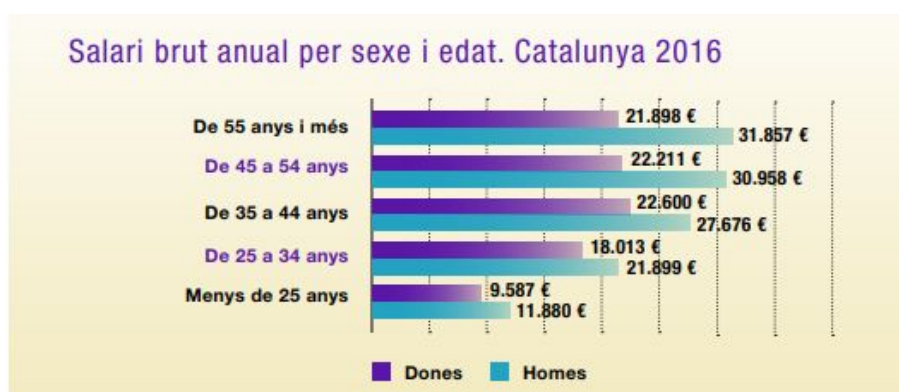
A més, Otero (2010) defensa que la societat ha canviat i que les dones s'han incorporat al treball fora de casa. Tot i així, destaca que la conciliació dels horaris del treball remunerat i del treball de cura, encara continua sent essencialment una qüestió de dones, malgrat hi hagi una llei d'igualtat i normatives concretes com, per exemple, els permisos de paternitat. Així doncs, encara són les dones les qui, majoritàriament, agafen els contractes a temps parcial, amb totes les conseqüències que comporta per a la seva promoció i remuneració.

Harari (2015), al seu llibre “Sapiens”, ens parla d’una jerarquia que sempre ha existit en totes les societats humanes conegudes: la jerarquia del gènere, la qual a tot arreu s’ha dividit entre dones i homes. En moltes societats, les dones eren simplement propietat d’un home, normalment el seu pare, marit o germà, i en molts sistemes jurídics, violar una dona no es considerava un crim en absolut (p. 211).

L’autor es pregunta si aquesta divisió tan marcada és una cosa de la imaginació o una divisió natural amb alguna raó biològica que ho expliqui. Partint d’aquí, Harari (2015) exposa que algunes de les desigualtats culturals, legals i polítiques entre els homes i les dones reflecteixen les diferències biològiques òbvies entre els dos sexes, com el fet de tenir fills com a dona. Tot i així, defensa que les societats associen un munt d’atributs a la masculinitat i la feminitat que, en la major part dels casos, no tenen cap base biològica sòlida.

Gràcies al dossier estadístic “Les dones a Catalunya 2019”, elaborat per l’Observatori de la Igualtat de Gènere (OIG) adscrit a l’ICD (2019), podem obtenir la disponibilitat de dades fiables que retraten les desigualtats de gènere presents a la societat catalana. Aquesta realitat és una necessitat per poder mesurar adequadament els avenços i retrocessos que s’estan donant per poder assolir la igualtat efectiva de dones i homes a la societat actual.

D’acord amb aquest dossier, pel que fa a la situació laboral de les dones, la seva taxa d’ocupació és de 49,5%, deu punts menys que la dels homes. El salari brut anual que més evidencia la diferència entre dones i homes és el corresponent al tram d’edat de més de 55 anys amb una diferència de 9.959€ anuals. A mesura que disminueix l’edat, la diferència del salari entre dones i homes també disminueix, però segueix sent molt significativa. També és destacable la precarietat de les dones joves que tenen un salari brut anual mitjà de 9.588€, mentre que els homes joves el tenen d’11.880€.

Font: INE. Enquesta anual d’estructura salarial

Extret del documental “¿Qué coño está pasando?”, dirigit per Márquez i Jaenes (2019), s’ha observat que les dones estan representades només un 7’5% als llibres de text de la ESO. Una altra dada significativa és que el 68% de les estudiants de belles arts a Espanya són dones, però en canvi, menys d’un 20% de les obres exposades als museus espanyols són de dones (estudi UCM, 2014).

Seguint amb dades destacables, des de l’Observatori de la Igualtat de Gènere es va fer un dossier estadístic que reflecteix l’evolució de les dades des de 2008 fins a l’actualitat (2018) dels diferents aspectes relacionats amb el fenomen de la violència masclista.

En primer lloc a Catalunya, el nombre mitjà de dones assassinades per VM (víctimes mortals) en l’àmbit de la parella en els darrers deu anys, ha estat de 10 dones per any, de les quals el 27% tenien denúncia prèvia.

En relació als delictes contra la llibertat i la indemnitat sexual, el registre del segon període (2014-2017) ha augmentat respecte al primer (2009-2013). Això no vol dir precisament que hagi augmentat el nombre de delictes, sinó que fa pensar en una major conscienciació per part de la ciutadania de la necessitat de visibilitzar-ho tot i la dificultat que representa per a les víctimes.

Font: Elaboració a partir de dades del Departament d’Interior

En segon lloc, el nombre total de denúncies per VM a Catalunya des de 2009 ha anat augmentant progressivament i se situa l’any 2017 en quasi 23.000 denúncies. Per afegir, a nivell més genèric fora de Catalunya, en el rànquing presentat per l’informe anual del Fòrum Econòmic Mundial (2015), sobre la bretxa de gènere, Espanya ocupa la 25ª posició i, en cap dels 145 països considerats, s’aconsegueix la plena igualtat de gènere. A més, l’informe publicat pel Sistema de seguiment integral en els casos de Violència de Gènere (2016), indica que més de 50.000 dones recorren al suport policial a causa del risc de violència per part de la seva parella o exparella, i que en els últims 15 anys, hi ha hagut més de 980 víctimes mortals per violència de gènere.

Per últim, enfocant-ho a aquest darrer any 2019, segons l'Institut Català de les Dones, hi ha hagut 9.977 víctimes ateses fins al tercer trimestre d'enguany, comptant només les que han sofert la violència de la seva parella. Entre aquestes víctimes cal afegir 2.596 maltractades en l'àmbit familiar i 1.721 en l'àmbit comunitari o social, és a dir, que han sofert violacions, assetjaments sexuals i/o mutilacions genitals. Tal com diu la sociòloga Subirats (2019), estem parlant de més de 14.000 nenes i dones maltractades que han hagut de ser ateses, i que probablement no representen sinó una petita part de les que han estat agredides de mil maneres i que han optat per callar.

La sociòloga exposa que la violència masclista s'aprèn des que naixem, i és una forma d'actuar quan permetem en els nens el fet d'imposar-se per la força, passant per damunt del que calgui. Aquest fet, en determinats casos, arriba a provocar la mort. Subirats (2019) també destaca que diversos experiments realitzats amb infants mostren que, des dels primers mesos de vida, els nadons tenen comportaments altruistes i empàtics, tant els nens com les nenes. En canvi, a partir dels 3 anys, que és quan adquireixen consciència del seu gènere, els nens comencen a abandonar els comportaments empàtics i els substitueixen per comportaments més agressius.

Això ho justifica amb el fet que els nens van adquirint el gènere de la violència, és a dir, el model de comportament que se'ls prescriu des de l'entorn pel fet de ser mascles. És per això que la sociòloga destaca la necessitat de corregir aquestes pautes transmises generacionalment des de les famílies, els mitjans de comunicació i fins i tot les escoles, per tal de desmuntar uns comportaments violents heretats d'altres temps que comporten una amenaça per a les dones, per als homes i per a tota la resta de col·lectius.

Tractament de l'afectivitat i la sexualitat a l'educació infantil

Les dades de l'últim informe realitzat pel Ministeri d'Educació i Formació Professional corresponent al curs 2016-17 confirmen que la docència està composta, majoritàriament, pel sector femení. El 66,5% del total de llocs de treball en el món de l'educació estan ocupats per dones i, dins de l'ensenyament no universitari, la xifra augmenta fins al 71,9%. En l'àmbit d'educació infantil, trobem que la dada augmenta fins al 96,7%. En canvi, el percentatge cau fins al 41,3% quan es tracta de professores universitàries.

Segons dades estadístiques del Departament d'Educació, en el curs 2019-20 a

Catalunya hi ha 2.583 docents d'educació infantil de primer cicle, dels quals només 181 són homes. Al segon cicle s'ha vist que hi ha 13.452 mestres dones i 280 mestres homes. Per últim, a la Universitat Autònoma de Barcelona, l'any 2018 es van matricular al grau d'educació infantil 134 alumnes, dels quals només 5 eren nois.

Davant d'aquell recull de dades, Altimir (2019) conclou que el món de l'educació s'ha feminitzat molt, sobretot en les etapes inicials, a causa de diferents factors històrics, culturals i socials. Aquesta feminització es deu a que, al llarg de la història, les feines relacionades amb la maternitat, la cura dels infants i de la gent gran s'ha atribuït a les dones. Amb aquesta idea, diversos pedagogs com Fröbel o Pestalozzi van reconèixer de manera més positiva les qualitats femenines per ocupar-se de la primera infància. Això va fer que la dona s'incorporés al món de l'educació al segle XVIII, mentre que s'educava els nois joves per a ocupacions masculines vinculades a la instrucció i a l'autoritat.

Seguint amb l'anàlisi de dades en l'educació, els resultats de l'informe sobre igualtat de gènere en l'avaluació PISA (2015) mostren un rendiment global superior de les noies en l'àmbit de la lectura i dels nois en matemàtiques. Aquestes dades es repeteixen en tots els països de l'OCDE, i l'informe afegeix que les noies llegeixen més i ho fan per plaer. En canvi, es mostra que en matemàtiques les nenes tenen menys confiança en elles mateixes, fet que incideix en els resultats. Un altre aspecte que destaca l'informe és que a l'Estat, la bretxa de gènere tendeix a ampliar-se, és a dir, que les noies s'adaptin millor al sistema educatiu que no pas els nois.

Per afegir, l'estudi *Gender stereotypes about intellectual ability emerge early and influence children's interests*, de les psicòlogues Bian, Leslie, i Cimpian (2017) publicat a la revista *Science*, explica com els infants ja comparteixen els estereotips de gènere presents a la societat i que aquests influeixen en els seus interessos. A partir dels 6 anys, els nens troben que altres nens o homes són més brillants intel·lectualment, en canvi, les nenes no ho pensen d'altres nenes o dones. Tot i així, elles associen l'amabilitat i les cures a altres persones del seu gènere en major mesura que ells. Rovira (2018) afegeix que moltes nenes, a partir d'aquesta edat, comencen a autodescartar-se per a les activitats destinades a infants "molt intel·ligents". L'estudi explica com els missatges culturals que nens i nenes reben sobre les habilitats cognitives d'homes i dones els afecten durant el seu desenvolupament i, en el futur, els

acaben influenciant a l'hora de triar la carrera professional.

A més, Solsona (2017) defensa que el pati de l'escola podria semblar un espai neutre, però en canvi, té molta càrrega educativa i les interaccions que s'hi produeixen no són lliures de sexisme. Partint d'aquesta idea, afirma que els nens ocupen l'espai central, movent-s'hi lliurement i jugant en general a futbol, un dels emblemes de la masculinitat hegemònica. D'altra banda, les nenes acostumen a fer jocs tranquils a la perifèria. Així doncs, al pati de l'escola, les nenes aprenen a assumir el seu lloc secundari i a cedir l'espai amb facilitat; fins i tot, dubten d'ocupar el centre del pati quan els nois no hi són.

Solsona (2017) exposa que, a mesura que es van fent grans, l'aprenentatge del domini de l'espai implica, per part dels nens, la imposició sobre l'entorn i l'exercici de formes de violència i agressives que els permetin assegurar el domini davant de possibles resistències. En conseqüència, les nenes aprenen que el seu lloc natural a la vida és ocupar els espais perifèrics.

Veient aquestes desigualtats en el món de l'educació, Crespi (2019) defensa que l'educació sexual i afectiva a les escoles ha de començar des de la infància, i s'ha d'evitar reproduir rols de nens i nenes perquè marcaran els comportaments sexuals del que pressuposa ser noi o noia quan siguin adolescents. També destaca el fet de trencar aquesta visió tan normativa heterocentrista i cisgènere, i la necessitat de donar altres referents.

Casanovas (2016) també parla de la coeducació referint-se a la mirada i al sistema a l'escola que ajuda a prevenir d'arrel les violències, com ara les actituds de no voler reconèixer qui no es vol classificar en un sistema sexe-gènere massa rígid que castiga aquella persona que surt de la norma. Seguint amb aquesta idea, Otero (2010) considera que la coeducació implica criticar i superar els estereotips, intervenir en l'ús sexista i androcèntric de la llengua, incidir en l'ocupació de l'espai al pati i, en general, revisar críticament els contes i les lectures, diversificar els jocs, revisar i "completar" els continguts de les diferents àrees i matèries i, sobretot, "tenir cura" de les relacions entre iguals i de les relacions jeràrquiques, de la formació afectivosexual i de l'orientació professional.

Per concloure, Casanovas (2016) afirma que hem de deixar d'educar els nens en l'aprenentatge de l'agressivitat i les nenes en la docilitat i l'actitud de sotmetre's o cedir

a les demandes dels altres ja que, si no, serà impossible assumir actituds i comportaments que condueixin a establir parelles que no estiguin atravesades per la desigualtat, l'abús i la violència.

El desenvolupament de la identitat sexual i de gènere en la infància

Abans d'endinsar-nos en la primera infància, al mòdul "Desenvolupament socioafectiu" de l'Institut Obert de Catalunya (IOC), Marín i Riera (s.d.¹) destaquen la diferència entre dos conceptes clau: la identitat sexual i la identitat de gènere. D'una banda, la identitat sexual fa referència a la consciència de ser home o de ser dona a partir dels trets biològics i fisiològics de cada sexe. En canvi, la identitat de gènere fa referència als rols que un i la cultura en la qual viu considera propis del seu sexe. Aquestes identitats (sexual i de gènere) es desenvolupen al llarg de la infància i es continuen construint i reconstruint durant tota la vida, de la mateixa manera que la cultura també en canvia els significats al llarg de la història.

Marín i Riera (s.d.) exposen que, a mesura que l'infant creix s'adona que és una nena o un nen a partir del llenguatge i de l'observació dels cossos, i dels genitals propis i de les altres persones. D'aquesta manera, veu que hi ha unes diferències biològiques evidents i va adquirint una identitat sexual. Paral·lelament a aquest procés, també hi ha l'adquisició de la identitat de gènere, en el qual l'infant va coneixent i fent seves les pautes de conducta que la societat en la qual viu considera pròpies del sexe femení o del masculí. Així doncs, el concepte d'identitat de gènere és relatiu a la societat i a la cultura en la qual cadascú és immers, ja que cada cultura dicta quines maneres de vestir, quines conductes, actituds, tasques, activitats, etc., són típicament femenines i quines masculines. I és aquí on el subjecte tendeix a assimilar els rols típics del sexe que li correspon.

A partir dels dos anys els infants comencen a ser capaços de classificar-se a si mateixos com a nenes o com a nens, i a utilitzar els pronoms personals masculins i femenins. Amb aquesta idea, quan han de classificar les altres persones com a pertanyents a un sexe o a l'altre, no es fixen pas en els atributs sexuals, sinó en determinats trets externs com, per exemple, el pentinat o el vestit. A més, valoren més positivament i es fixen més en tot allò que fa referència al seu gènere. D'aquesta

¹ s.d. sense data. Vegeu l'enllaç:

https://biblioteca.blanquerna.edu/ca/ajuda-a-la-recerca/com-citar/american-psicological-association-%28apa%29/exemples-de-com-citar#Doc_elec

manera, cap als tres anys un infant posa molt d'interès a imitar i incorporar tot allò que segons la societat en la qual viu correspon al seu sexe i rebutja el que és típic de l'altre.

Per últim, les autores coincideixen en què a partir dels sis o set anys ja han aconseguit la constància de sexe, és a dir, els infants ja entenen que pertanyeran al sexe femení o al masculí per a tota la vida i que, encara que un nen es vesteixi de nena, aquest continuarà sent un nen. Això ho tenen clar perquè ara ja comprenen que el que determina si són nenes o nens són els seus genitals. Un cop aconsegueixen aquesta constància de sexe comencen a flexibilitzar la seva visió dels estereotips de gènere, i ja no tenen tanta por de perdre la identitat sexual encara que facin coses que són "pròpies" de l'altre sexe. Tot i això, a l'educació primària, la separació entre nenes i nens a l'hora de jugar, de relacionarse i d'establir grupets encara s'accentua més.

Teories explicatives del desenvolupament sexual a la infància

Al llarg de la infància, les nenes i els nens passen per diferents etapes evolutives en les quals van adquirint la seva identitat sexual i de gènere. Aquestes etapes es poden classificar en diferents tipus de teories. Podem destacar les teories psicoanalistes, on es creu que el motor del desenvolupament és la maduració biològica; les teories de l'aprenentatge social que pensen que és l'ambient, és a dir, la socialització; i, per últim, les teories cognitives, les quals posen l'accent en el desenvolupament cognitiu de l'infant.

Quan parlem de teories psicoanalistes acostumem a basar-nos en Freud (1856-1939) com a pioner a l'hora de reconèixer la importància de la sexualitat infantil ja que estava convençut que el sexe és l'instint més important. Shaffer (2000) determina que Freud creia que, a mesura que l'instint sexual de l'infant anava madurant, el seu interès passava d'una part del cos a una altra i que cada canvi iniciava una etapa del desenvolupament psicosexual. Partint d'aquí, segons Freud, els infants passen per cinc etapes psicosexuals, entre les quals hem volgut destacar l'etapa fàlica ja que se centra entre els tres i sis anys de l'infant.

Seguint amb les autores anteriors, Marín i Riera (s.d.) afegixen que en aquesta etapa el plaer prové de l'estimulació genital. La psicoanàlisi diu que en aquesta etapa es desperta l'interès sexual i la curiositat a descobrir, explorar i exhibir els seus òrgans sexuals, i també a comparar-los amb els de l'altre sexe. A més, és quan es donen el

complex d'Èdip i el complex d'Electra, en els quals els nens i les nenes senten un desig per al progenitor de l'altre sexe i senten rivalitat envers la figura paterna/materna del mateix sexe.

Pel que fa a les teories de l'aprenentatge social, hi ha diverses autores, entre les quals destaca Bandura (1977), que comparteixen la idea que l'ambient té molta importància en el procés d'adquisició de la identitat de gènere. És a dir, l'autor no nega que dones i homes siguin biològicament diferents, però alhora considera que els rols de gènere són més apresos que no pas innats. Tot i així, seguint les idees de Vygotsky (1979), Bandura (1977) considera que l'explicació de l'aprenentatge a partir de les propostes del conductisme de Watson (1913) no són suficients per explicar tots els factors que influeixen en el seu procés i inclou un nou element: l'aprenentatge per l'observació i la imitació.

Per acabar, en contrast amb les teories psicoanalítiques i les teories de l'aprenentatge social, trobem les teories cognitives. Kohlberg (1974), influenciat per la teoria de les quatre fases del desenvolupament cognitiu de Piaget (1971), pensa que si el nen i la nena adquireixen la identitat sexual i la identitat de gènere, no és tant a causa de la maduració biològica o la socialització, sinó del desenvolupament cognitiu de l'infant: és el fet d'anar madurant intel·lectualment el que permet al nen o a la nena anar fent seves les conductes sexualment tipificades que des de l'àmbit social se li ofereixen.

Gerard Coll-Planas (2018) afirma que la identificació d'un infant amb un gènere o un altre comença en la primera infància i és un procés molt complex i no tan binari com sovint es pensa, ja que ningú no és 100% normatiu. Així doncs, s'han d'oferir models diversos i ser conscient de quins estereotips estan associats a aquests rols.

En conclusió del marc teòric, hem pogut veure que, pel que fa a l'actualitat, hi ha un augment de conscienciació i visibilització envers la situació de les dones, fet que ha generat una nova etapa del feminisme. En relació al tractament del tema en qüestió a l'educació infantil, hem vist que encara hi ha una feminització en el món de l'educació ja que el rol de les cures s'atribueix, majoritàriament, a les dones. Amb tot això, diverses expertes defensen i reclamen que es comenci a coeducar a les escoles i a les aules per tal de trencar amb totes aquestes actituds masculines. Per últim, pel que fa al desenvolupament de la identitat i el gènere en la infància, hem pogut constatar que hi ha una gran diferència entre aquests dos conceptes amb l'ajuda de diferents teories

explicatives del desenvolupament sexual a la infància.

Mètode

Com s'ha dit anteriorment, aquest estudi pretén conèixer i analitzar el programa "Coeduca't" del Departament d'Educació fent una documentació sobre les formacions per als claustrs i, prèviament, aprofundint en el marc teòric sobre el desenvolupament sexual i afectiu a la infància (3-6). A continuació es mostra quin ha estat el procediment a seguir.

En primer lloc, es troba el posicionament epistemològic i els objectius de la recerca. En segon lloc, les polítiques educatives on s'emmarca la recerca. En tercer lloc, les participants i els instruments d'anàlisi que es van crear. Per acabar, trobem tot el procés metodològic seguit.

Posicionament epistemològic i objectius

Segons els diferents paradigmes de Latorre (2005), aquesta recerca es troba dins del paradigma sociocrític ja que la finalitat de la recerca és identificar el potencial de canvi de societat tot analitzant la realitat actual envers la coeducació i l'educació afectivosexual. Partint d'aquí, la recerca s'ha volgut enfocar des d'una metodologia qualitativa, és a dir, s'orienta a l'estudi i a la comprensió de significats de les accions humanes i de la vida social. A més, pretén comprendre allò particular i individual, i la singularitat dels fenòmens.

Tenint en compte l'objectiu de la recerca, es tracta d'una investigació explorativa i d'anàlisi documental i observacional, atès que pretén explorar un tema poc estudiat, en aquest cas l'educació afectivosexual, i explicar-lo de manera completa identificant-ne les causes.

Pel que fa a l'abast temporal de la recerca, es tracta d'un estudi transversal ja que l'estudi dels subjectes i la recollida de dades es faran en un determinat moment.

Per últim, fent referència al marc de la recerca, veiem que és un estudi de camp considerant que s'ha realitzat durant les formacions a l'Escola Àngel Baixeras, permetent la generalització de situacions similars.

Contextualització

Per dur a terme el treball s'ha assistit a les sessions de formació que s'oferien des del programa "Coeduca't" del Departament d'Educació, enfocades als claustrs dels

centres educatius. La finalitat del programa "Coeduca't" és ajudar els centres a treballar aspectes bàsics de coeducació, de perspectiva de gènere i de sexualitat de forma explícita, sistemàtica, rigorosa i respectuosa per als centres i l'alumnat de les tres etapes educatives: educació infantil, educació primària i educació secundària. El programa compta amb el suport de diferents departaments de la Generalitat de Catalunya, ajuntaments, universitats i diverses entitats expertes i de referència.

Com a marc legal, el programa es basa en la Llei 11/2014 per a garantir els drets LGBTI i per erradicar l'homofòbia, la bifòbia i la transfòbia; la Llei 17/2015, de juliol, d'igualtat efectiva de dones i homes; el Pla d'igualtat de gènere del sistema educatiu de la Generalitat de Catalunya, 2015; i el cinquè objectiu de l'Agenda 2030 sobre el desenvolupament sostenible, aprovada per la ONU, sobre la Igualtat de gènere.

Pel que fa als objectius del programa, s'estructuren en tres nivells: personal, escolar i social. A nivell personal, es busca preparar les noies i els nois per a la vida afectiva i sexual basada en la igualtat de gènere i els drets humans, i col·laborar en la construcció d'un model integral de persona, sense estereotips sexistes. Pel que fa a l'àmbit escolar, es busca impulsar un projecte que asseguri espais rics, estables i segurs; vincular explícitament i sistemàticament la coeducació i la perspectiva de gènere als currículums; elaborar i implementar nous materials curriculars, i facilitar orientacions, suggeriments i materials al professorat. Per últim, en l'àmbit social trobem contribuir a fer efectiva la igualtat de gènere i col·laborar en la prevenció de totes les violències masclistes.

D'aquesta manera, ens hem marcat el propòsit de conèixer i avaluar el desplegament formatiu inicial que prepara la formació de formadores per al desplegament posterior del programa "Coeduca't" del Departament d'Educació i la seva posada en pràctica a dues escoles diferents, tant a l'etapa infantil com a la de primària. A continuació es presenten les persones expertes que han participat en la mostra.

Participants

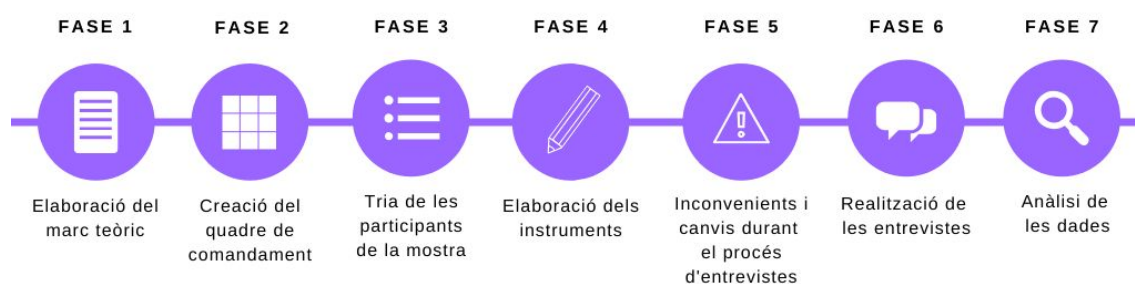
Les participants de la investigació han estat dues expertes. Una d'elles, mestra i referent de Coeducació i Igualtat a l'Escola Àngel Baixeras, i alhora, formadora de les sessions del programa "Coeduca't" per als centres educatius. L'altra participant és la representant del programa Escoles per la Igualtat i la Diversitat del Departament d'Educació.

Instruments

L'instrument utilitzat en aquesta recerca ha estat l'entrevista. Segons Bisquerra (1989), és un tècnica qualitativa que consta d'un diàleg intencional orientat a objectius per obtenir la informació desitjada. En aquest cas, les entrevistes van dirigides a dues expertes que formen part del desplegament formatiu inicial per al programa "Coeduca't".

Aquestes han estat de tipologia semiestructurada ja que l'entrevistadora té unes preguntes prèvies, però també s'adapta a allò que l'entrevistada va aportant al llarg de l'entrevista. En general, s'ha pretès comprendre i descobrir més que explicar o justificar. A més, la formulació de les preguntes ha estat sense un esquema fix de categories i el ritme, l'ordre i la formulació de les preguntes ha anat variant. Pel que fa a les respostes, han estat obertes i registrades d'acord a un sistema flexible d'anàlisi, i obert a possibles canvis.

Procediment metodològic

Fase 1. Elaboració del marc teòric

La primera fase va ser elaborar el marc teòric. Abans de començar a redactar-lo es va fer una gran recerca de documentació en relació als objectius plantejats. Una vegada recopilada tota la informació, vam començar a redactar el marc teòric que consisteix en un recull de diverses referents expertes en la temàtica de la figura de l'home i la dona a la societat actual, el desenvolupament sexual i de gènere a la infància, i l'educació sexual i afectiva a educació infantil.

Fase 2. Creació del quadre de comandament

Partint del plantejament del problema i els objectius, es va començar a dissenyar el quadre de comandament (vegeu l'[Annex 1](#)).

En primer lloc, vam definir unes dimensions que fan referència als objectius generals. Cazau (2006) defineix les dimensions com a "atributs, propietats o característiques de l'objecte d'estudi, que poden optar diferents valors o categories" (p. 76). Partint d'això,

les dimensions es van anar concretant en diverses categories i variables per anar desglossant les dimensions d'estudi. Per acabar-ho de concretar, es van elaborar els ítems, és a dir, les preguntes a partir de les quals s'han pogut dissenyar els instruments d'anàlisi i, per últim, escollir les participants de la mostra.

Fase 3. Tria de les participants de la mostra

Un dels dos primers cursos que es van començar amb les formacions del programa ha estat a l'Escola Àngel Baixeras. Es va contactar amb el Departament d'Educació i es va oferir la possibilitat d'assistir a les formacions i poder avaluar el desplegament formatiu inicial per al programa "Coeduca't" amb l'assignació de dos centres educatius que també hi participessin.

D'aquesta manera, vam contactar amb dues de les personalitats implicades en aquest programa, començant per la formadora de les sessions, la qual és també referent de Coeducació i Igualtat a la seva escola; i acabant per la referent del programa "Escoles per la Igualtat i la Diversitat" del Consorci de Barcelona.

Fase 4. Elaboració dels Instruments

A l'hora de dissenyar els instruments d'anàlisi ens vam basar en les dimensions extretes del quadre de comandament prèviament elaborat. Per tal de realitzar la recollida de dades s'utilitzen tècniques qualitatives amb la finalitat d'obtenir informació rellevant sobre la temàtica d'investigació. Així doncs, els instruments elaborats són les entrevistes.

La finalitat de les dues entrevistes és la d'obtenir informació i avaluar el programa en qüestió. D'aquesta manera, les preguntes han estat classificades en tres dimensions: tipus de formació de les mestres envers l'educació afectivosexual a EI, consideracions de les mestres en relació a l'educació afectivosexual a EI, i desenvolupament de la coeducació i l'educació sexual i afectiva a l'aula.

Fase 5. Inconvenients i canvis durant el procés d'entrevistes

Des del Departament d'Educació se'ns va proposar poder treballar amb dues de les escoles inscrites a les formacions. Tot i així, la confirmació de les escoles no ha estat un procés fàcil i no se'ns ha pogut assignar cap centre educatiu, per tant, no hi hem pogut treballar de cara a la nostra recerca.

A més, al 14 de març el Govern va declarar l'*estat d'alarma per la gestió de crisi sanitària ocasionada per la COVID-19*, tal com dicta el Reial Decret 463/2020. Aquesta situació ha aturat tant el procés d'assignació de dues escoles per a poder entrevistar a

les mestres i veure com posen en pràctica les formacions que han rebut, com el curs de formacions a les quals estàvem assistint.

Pel que fa a les entrevistes previstes, només s'han pogut fer a les expertes de manera virtual a través de l'aplicació Hangouts i per trucada de veu.

Fase 6. Realització de les entrevistes

En primer lloc, es va entrevistar a la referent de Coeducació i Igualtat, que a l'hora, és la formadora de les sessions de coeducació. L'entrevista es va fer amb la finalitat de conèixer la visió sobre les formacions prèvies i idònies dels mestres i les mestres entorn la temàtica en qüestió. També per saber de quina manera es pot treballar la coeducació a l'escola i, per últim, per conèixer millor les finalitats del programa.

En segon lloc, es va entrevistar la referent del programa "Escola per la Igualtat i la Diversitat", de la mateixa manera que la formadora, però més enfocat al programa en sí. En tots dos casos, primer de tot se'ls explica el tema de la recerca i se'ls mostra el consentiment informat (vegeu l'[Annex 2](#)) amb els objectius de l'estudi.

Fase 7. Anàlisi de les dades

Una vegada recollida la informació a través de la gravació de veu de les entrevistes, s'ha passat a l'etapa de transcripció.

Un cop feta la transcripció, s'ha ordenat segons els ítems establerts prèviament al quadre de comandament, per tal de donar-ne resposta. Per veure les transcripcions vegeu l'[Annex 3](#). Seguidament, s'ha dut a terme la codificació, un procés mitjançant el qual s'agrupa la informació obtinguda en categories que concentren les diferents idees. Per últim, s'ha analitzat i interpretat el contingut per extreure les conclusions d'anàlisi.

A continuació, s'exposen els resultats obtinguts a través de l'anàlisi de dades.

Resultats

Un cop hem recollit i analitzat les dades a través dels instruments, hem redactat els resultats. Per tal de donar resposta als nostres objectius, durant les entrevistes han estat presents un seguit dimensions i categories. És per això, que els resultats es presenten d'acord amb les dimensions i categories establertes (vegeu l'[Annex 4](#)).

A continuació, hi trobem els resultats obtinguts de les dues entrevistes adreçades a les persones expertes en l'àmbit a tractar.

Per l'exposició dels resultats de les entrevistes, s'ha decidit elaborar una graella amb les dimensions esmentades anteriorment. A cada taula es mostren els aspectes en els quals les persones expertes entrevistades han coincidit, i també aquells en els quals no han coincidit.

Així doncs, per tal de poder realitzar la graella que es mostra a continuació, s'ha hagut d'elaborar una graella amb totes aquelles aportacions de les participants que hem trobat més rellevants. Per a poder veure la graella amb totes les dades recollides, vegeu l'[Annex 5](#).

Seguidament, s'exposa la taula que fa referència als resultats de les entrevistes (E₁ i E₂) a les expertes en l'àmbit en qüestió.

DIMENSÍO	CATEGORIA	ENTREVISTES (E ₁ i E ₂)
D1. Tipus de formació de les mestres envers l'educació afectivosexual a E1.	C1. Formació de mestres a l'actualitat.	Coincideixen
		<p>Totes dues consideren que no hi ha una formació base, i que n'hi ha poca. També consideren que actualment, el Govern està treballant més perquè hi hagi una formació bàsica pel professorat entorn el tema en qüestió.</p>
		No coincideixen
		<p>Una de les participants considera que podem diferenciar dos grups dins dels mestres i les mestres. D'una banda, aquelles persones conscienciades pel tema de la seva lluita personal dins del feminisme o de la coeducació arrel del tema del franquisme, les quals s'han anat formant paral·lelament per entitats. D'altra banda, un grup de mestres més joves, amb les quals semblava que era una lluita que ja estava superada perquè potser quan eren alumnes havien rebut el tema de coeducació a l'escola.</p> <p>Per últim, l'altra participant defensa que aquesta formació no només s'ha de fer durant els anys de carrera, sinó que després hi ha d'haver una formació permanent perquè les coses canvien.</p>

	<p>C2. Formació idònia.</p>	<table border="1"> <tr> <td data-bbox="632 188 1364 266" style="text-align: center;">Coincideixen</td> </tr> <tr> <td data-bbox="632 266 1364 725"> <p>Totes dues participants consideren que des de la universitat s'hauria de fer una feina important. Hauria d'haver-hi assignatures que treballessin concretament o que poguessin posar un marc a tot el tema de la coeducació. També coincideixen en què, a nivell polític, hauria d'haver-hi una "exigència" per part del Departament d'Educació amb tots els seus professionals del treball, i de la formació integrada en coeducació a tots els equips docents del Departament d'Educació.</p> </td> </tr> <tr> <td data-bbox="632 725 1364 804" style="text-align: center;">No coincideixen</td> </tr> <tr> <td data-bbox="632 804 1364 1216"> <p>Una d'elles ho especifica remarcant que caldria que hi hagués una mirada més interdisciplinària treballant aquest tema des de totes les àrees.</p> <p>L'altra participant afegeix que, pel que fa a les mestres, hauria d'haver-hi una formació base en tota la formació de professorat i, després, fer aquest tipus de treball a la majoria dels claustres.</p> </td> </tr> </table>	Coincideixen	<p>Totes dues participants consideren que des de la universitat s'hauria de fer una feina important. Hauria d'haver-hi assignatures que treballessin concretament o que poguessin posar un marc a tot el tema de la coeducació. També coincideixen en què, a nivell polític, hauria d'haver-hi una "exigència" per part del Departament d'Educació amb tots els seus professionals del treball, i de la formació integrada en coeducació a tots els equips docents del Departament d'Educació.</p>	No coincideixen	<p>Una d'elles ho especifica remarcant que caldria que hi hagués una mirada més interdisciplinària treballant aquest tema des de totes les àrees.</p> <p>L'altra participant afegeix que, pel que fa a les mestres, hauria d'haver-hi una formació base en tota la formació de professorat i, després, fer aquest tipus de treball a la majoria dels claustres.</p>
Coincideixen						
<p>Totes dues participants consideren que des de la universitat s'hauria de fer una feina important. Hauria d'haver-hi assignatures que treballessin concretament o que poguessin posar un marc a tot el tema de la coeducació. També coincideixen en què, a nivell polític, hauria d'haver-hi una "exigència" per part del Departament d'Educació amb tots els seus professionals del treball, i de la formació integrada en coeducació a tots els equips docents del Departament d'Educació.</p>						
No coincideixen						
<p>Una d'elles ho especifica remarcant que caldria que hi hagués una mirada més interdisciplinària treballant aquest tema des de totes les àrees.</p> <p>L'altra participant afegeix que, pel que fa a les mestres, hauria d'haver-hi una formació base en tota la formació de professorat i, després, fer aquest tipus de treball a la majoria dels claustres.</p>						
<p>D2. Consideracions de les mestres en relació a l'educació afectivosexual a EI.</p>	<p>C3. Presència pedagògica.</p>	<table border="1"> <tr> <td data-bbox="632 1216 1364 1294" style="text-align: center;">Coincideixen</td> </tr> <tr> <td data-bbox="632 1294 1364 2033"> <p>Totes dues creuen que, a nivell educatiu, tenim molta feina per com incorporem la coeducació als currículums. A més, també creuen que, a nivell polític, hi ha una sèrie de lleis que recullen aquesta obligatorietat, però que cal una aposta política i de formació cap al professorat clara.</p> <p>Pel que fa a la manera de com podem treballar el tema en qüestió, les dues donen importància al fet de que l'escola s'adapti a l'infant. Consideren que l'escola és un agent social i ha de representar totes les persones i realitats, perquè l'alumne se senti reflectit en aquelles persones que veu com a model.</p> <p>Com a rol dels i les mestres, creuen que la feina més important és la de fer un bon acompanyament, tant amb</p> </td> </tr> </table>	Coincideixen	<p>Totes dues creuen que, a nivell educatiu, tenim molta feina per com incorporem la coeducació als currículums. A més, també creuen que, a nivell polític, hi ha una sèrie de lleis que recullen aquesta obligatorietat, però que cal una aposta política i de formació cap al professorat clara.</p> <p>Pel que fa a la manera de com podem treballar el tema en qüestió, les dues donen importància al fet de que l'escola s'adapti a l'infant. Consideren que l'escola és un agent social i ha de representar totes les persones i realitats, perquè l'alumne se senti reflectit en aquelles persones que veu com a model.</p> <p>Com a rol dels i les mestres, creuen que la feina més important és la de fer un bon acompanyament, tant amb</p>		
Coincideixen						
<p>Totes dues creuen que, a nivell educatiu, tenim molta feina per com incorporem la coeducació als currículums. A més, també creuen que, a nivell polític, hi ha una sèrie de lleis que recullen aquesta obligatorietat, però que cal una aposta política i de formació cap al professorat clara.</p> <p>Pel que fa a la manera de com podem treballar el tema en qüestió, les dues donen importància al fet de que l'escola s'adapti a l'infant. Consideren que l'escola és un agent social i ha de representar totes les persones i realitats, perquè l'alumne se senti reflectit en aquelles persones que veu com a model.</p> <p>Com a rol dels i les mestres, creuen que la feina més important és la de fer un bon acompanyament, tant amb</p>						

		els infants com amb les famílies.
		No coincideixen
		<p>Una de les participants afegeix el que ha dit l'altra anteriorment sobre l'època franquista. Considera que tots els 40 anys de franquisme que vam tenir també van fer molt de mal ja que encara vivim en una societat molt masclista i patriarcal.</p> <p>L'altra participant també considera que no es treballa la coeducació a les escoles perquè hi ha cert temor a poder treballar de manera adequada amb l'alumnat. També hi ha molts dubtes i molta poca reflexió personal sobre la nostra pròpia relació amb la sexualitat i l'afectivitat, o bé, por a què ens diran les famílies o si hi estaran d'acord.</p> <p>Enfocant-ho a EI, una de les participants considera que és molt important coeducar i trencar amb els estereotips de gènere. Defensa que realment som éssers sexuals des del minut zero que naixem i s'ha de fer aquest acompanyament des de petits i petites en situacions on hi ha aquest autoconeixement i el descobriment del propi cos. També considera que com a mestres, hem de poder oferir oportunitats i models de persones que estimen a qui volen i com volen. El fet de tenir un model o algú amb qui t'identifiques ajuda molt a poder-te sentir forta i a tenir l'energia de poder construir la teva identitat i poder explicar a la resta del món quins són els teus desitjos.</p>
	C4.	Coincideixen
	Percepció de les mestres.	Les dues creuen que les mestres cada vegada creuen més en el fet de coeducar i educar amb perspectiva de gènere.
		No coincideixen
		Una de les participants afegeix que al "Coeduca't" hi ha hagut molt bona acceptació per part de les mestres i que,

		<p>al programa “Escoles per la Igualtat i la Diversitat” el claustre també s’aboca a formar-se en aquestes temàtiques.</p> <p>D’altra banda, una de les participants remarca que, amb les últimes polítiques, hem de reconèixer que el col·lectiu LGBTI i el col·lectiu de dones feministes ha fet molta feina perquè surtin una sèrie de protocols i lleis per evitar la violència LGBTI, la prevenció per la violència masclista, etc. Així doncs, considera que potser ens manquen més recursos per dur-ho a terme, però creu que a nivell de reflexió, de pensament, de lleis i de posada en marxa, tot això està recollit a nivell legal i s’ha d’aprofitar.</p>
	<p>C5. Percepció de les formadores.</p>	<p style="text-align: center;">Coincideixen</p> <p>Les dues participants enfoquen el programa "Coeduca't" com la idea d'incorporar la perspectiva de gènere i de coeducació al currículum, des de P3 fins a 4t de la ESO. Aquest programa sorgeix a nivell de Ministeri d'Educació pel pacte de violència masclista, per fer i per garantir que tot l'alumnat tingui aquest treball per prevenir futures situacions de violència. També consideren que el professorat s'ha de formar i, a l'hora de programar, ha de tenir present totes les temàtiques en qüestió. Per tant, ha de donar donar resposta a totes les lleis que s'han donat des d'aquesta perspectiva LGBTI i coeducativa.</p> <p>En relació a fer un seguiment a les escoles després del període de les formacions, sí que hi ha la idea de fer-ho, però actualment el "Coeduca't" ha quedat aturat a causa de la COVID-19.</p> <p>Per últim, a nivell de percepció i canvis en el disseny, les dues participants no ens han pogut especificar res ja que els dos cursos de formacions són cursos pilot. A més, tal com s'ha dit anteriorment, les sessions de formacions han quedat aturades per la situació actual.</p>

		No coincideixen
		<p>Una de les participants afegeix que les bases del "Coeduca't" tracten sobre diferents eixos: l'eix de violència masclista; l'eix de la diversitat de gènere; l'eix de la perspectiva de gènere, la coeducació i feminisme en el currículum; el tema de com els centres i la documentació de centre recullen i donen resposta a aquesta perspectiva coeducativa, i tot el tema d'acompanyament i assessorament d'alumnat amb diversitat de gènere.</p> <p>Respecte el període de formacions als claustres, una de les participants considera que la gent que n'ha format part són persones amb ganes i implicades en voler fer canvis. També afirma que el més important és que tothom que en tingui ganes pugui tenir aquesta formació i que després pugui tenir els espais i el recolzament per poder-ho traspasar als seus claustres.</p>

Discussió

En aquest últim apartat es presenta la discussió de l'estudi. Així doncs, es destaquen els resultats més rellevants que hem obtingut anteriorment, contrastats amb la informació del marc teòric per tal de veure si s'ha pogut donar resposta als objectius principals de la nostra recerca.

Objectiu 1. Conèixer el nou programa "Coeduca't"

Les dimensions determinades en aquest objectiu fan referència al tipus de formació de les mestres envers la coeducació i l'educació afectivosexual a educació infantil: la formació de les mestres a l'actualitat i la formació idònia. A més, també fan referència a les consideracions de les mestres en relació a aquesta nova mirada d'educació: la presència pedagògica, la percepció de les mestres i la percepció de les referents.

Pel que fa a la primera dimensió, que és el **tipus de formació de les mestres envers l'educació afectivosexual a EI**, les participants coincideixen que hi ha molt poca formació en el professorat, tant a la universitat com al claustre, a causa del tipus de societat on vivim, encara que sembla que actualment s'està començant a visibilitzar més. Seguint la idea de Subirats (2019), veiem que avui en dia l'onada feminista ha

anat evolucionant ja que ens hem adonat que vivim en una societat capitalista, patriarcal i masclista. És per això que ens trobem davant d'una altra etapa feminista.

Al mateix temps, una de les participants exposa que, un cop passada l'època franquista, en l'àmbit educatiu semblava que aquesta lluita ja estava superada, però no ha estat el cas. Seguim trobant moltes diferències en la societat, inclús dins del món de l'educació, on, segons dades estadístiques del Departament d'Educació, en aquest curs 2019-20 a Catalunya hi ha 2.583 docents d'educació infantil de primer cicle, dels quals només 181 són homes. Aquesta xifra remarca la idea d'Altimir (2019) quan ens parla sobre la feminització del món de l'educació, sobretot en les etapes inicials, ja que històricament les feines relacionades amb les cures s'ha atribuït a les dones. En canvi, als homes se'ls ha atribuït les feines vinculades a la instrucció i a l'autoritat.

Per últim, totes dues participants consideren que des de la universitat s'hauria de fer una feina important i hauria d'haver-hi assignatures que poguessin posar un marc a tot el tema de la coeducació amb una mirada més interdisciplinària. A més, destaquen que, a nivell polític, tenim unes lleis que parlen de la coeducació, les quals són la Llei 11/2014 per a garantir els drets LGBTI i per erradicar l'homofòbia, la bifòbia i la transfòbia; la Llei 17/2015, de juliol, d'igualtat efectiva de dones i homes; el Pla d'igualtat de gènere del sistema educatiu de la Generalitat de Catalunya, 2015; i el cinquè objectiu de l'Agenda 2030 sobre el desenvolupament sostenible, aprovada per la ONU, sobre la igualtat de gènere. Davant d'aquest marc legal, doncs, defensen una exigència per part del Departament d'Educació amb tots els seus professionals del treball i una formació integrada en coeducació a tots els equips docents del Departament d'Educació.

Pel que fa a la **segona dimensió**, que és la de **consideracions de les mestres en relació a l'educació afectivosexual a EI**, les dues participants coincideixen que a nivell educatiu hi ha molta feina per incorporar tots els temes en qüestió al currículum. Totes dues defensen que l'escola és un agent social i que ha de representar totes les persones i totes les realitats perquè s'hi sentin reflectides. És per això que destaquen la importància de saber fer un bon acompanyament, tant a infants com a famílies.

Segons Crespi (2019), l'educació sexual i afectiva a les escoles ha de començar des del minut zero i s'ha d'evitar reproduir rols de nens i nenes ja que marcaran els comportaments sexuals del que pressuposa ser noi o noia quan siguin adolescents. L'autora defensa que cal trencar aquesta visió normativa heterocentrista i cisgènere, i donar altres referents.

Pel que fa a la consideració de les mestres, les dues participants estan d'acord en que avui en dia, els mestres i les mestres creuen en la coeducació i amb el fet d'educar aquesta perspectiva de gènere. Així doncs, Casanovas (2016) parla de la coeducació referint-se a la mirada i al sistema a l'escola que ajuda a prevenir d'arrel les violències, superant que els nens siguin educats en l'aprenentatge de l'agressivitat i la rudesia, i les nenes en la docilitat i l'actitud de sotmetre's o cedir a les demandes dels altres.

En relació a la percepció de les referents sobre el programa "Coeduca't", les dues participants enfoquen el programa com la idea d'incorporar la perspectiva de gènere i de coeducació al currículum, des de P3 fins a 4t de la ESO, per prevenir futures situacions de violència. A més, consideren que el professorat s'ha de formar per tenir presents totes les temàtiques en qüestió a l'hora de programar. Per tant, ha de donar donar resposta a totes les lleis que s'han donat des d'aquesta perspectiva LGTBI i coeducativa. En relació a aquesta idea, Otero (2010) considera que parlar de coeducació és criticar i superar els estereotips, intervenir en l'ús sexista i androcèntric de la llengua, i incidir en l'ocupació de l'espai al pati. En general, es tracta de revisar críticament els contes i les lectures, diversificar els jocs, revisar i "completar" els continguts de les diferents àrees i matèries, i "tenir cura" de les relacions entre iguals i de les relacions jeràrquiques, de la formació afectivosexual i de l'orientació professional.

Per acabar, en relació a la percepció sobre el període de les formacions i el disseny del programa, les dues participants no han pogut donar detalls a causa de l'aturada de les formacions davant de la situació d'estat d'alarma per la COVID-19. Tot i així, estan satisfetes amb la resposta positiva que han rebut des dels claustres, veient que són persones amb ganes i implicades a voler fer canvis.

Conclusions

L'objectiu principal de l'estudi era conèixer el programa "Coeduca't". Per tal de donar-hi resposta, en primer lloc, es va marcar com a objectiu específic: (a) fer una recerca per conèixer les etapes evolutives de l'infant tot aprofundint en el marc teòric de l'educació sexual i afectiva (3-6 anys); i (b) avaluar el programa "Coeduca't" del Departament d'Educació a partir de les formacions al claustre i la posada en pràctica de les escoles. Partint d'aquí, s'exposen les conclusions per a poder donar resposta a l'objectiu principal.

Pel que fa al **primer objectiu**, al llarg de la recerca teòrica ens hem adonat que les nenes i els nens passen per diferents etapes evolutives en les quals van adquirint la

seva identitat sexual i de gènere. Per tant, com a mestres hem de reconèixer en els infants que som éssers afectivosexuals des del minut zero i que tenim uns drets independentment dels nostres gèneres. A més, aquesta identificació amb un gènere o un altre comença en la primera infància i és un procés molt complex ja que les societats associen molts atributs a la masculinitat i la feminitat. De fet, hem volgut trencar amb la idea sobre l'associació del gènere com un fet biològic i hem vist que diversos experiments que s'han fet amb nadons mostren que, tant nens com nenes, tenen els mateixos comportaments altruistes i empàtics. En canvi, a partir dels tres anys abandonen aquests comportaments i els substitueixen per d'altres més agressius ja que els nens van adquirint el gènere de la violència, és a dir, el model de comportament que se'ls prescriu des de l'entorn pel fet de ser mascles.

És per això que, com a mestres, tenim la gran responsabilitat de desmuntar aquests comportaments violents heretats d'altres temps, oferir models diversos i ser conscients de quins estereotips estan associats a aquests rols. Tot això ho aconseguirem revisant els contes que triem, tenint cura del llenguatge que utilitzem, i sobretot, oferint espais de joc que fomentin la coeducació, que siguin per a tothom i que els infants s'hi puguin desplaçar lliurement, sense complexos ni por de ser jutjats o jutjades.

Seguint amb aquesta idea, també és important fer un gran acompanyament des de ben petits i petites en situacions on hi ha aquest autoconeixement i descobriment del propi cos, dient les coses pel seu nom. D'aquesta manera, aconseguirem recollir totes les sensibilitats que puguin haver a l'escola i infants i joves podran anar desenvolupant-se, creixent i construint la seva identitat de gènere.

Per últim, encara que aquesta recerca està més encarada a l'etapa d'infantil, ens agradaria afegir la necessitat de parlar sobre la sexualitat de manera natural i sana a mesura que les nenes i els nens van creixent. Fins a dia d'avui, encara hi ha la idea que l'òrgan femení de les dones s'associa únicament a la reproducció per a tenir fills i filles, i en conseqüència, s'està educant amb aquesta visió. Com a resultat, ens trobem que, des de l'escola i altres factors externs (família, publicitat, pornografia, pel·lícules, sèries, etc.), es planteja el tema de la sexualitat des de la por, el perill de tenir embarassos no desitjats, el fet d'agafar malalties de transmissió sexual, que el rol de la dona només sigui complaure l'home, etc. En cap moment es parla del plaer, de la masturbació femenina, de les relacions homosexuals, de tots els tipus de sexualitats, del desig i la passió, de cuidar-nos, del respecte, del consentiment... Tots aquests

temes encara es consideren tabús o no se'ls atribueix la gran importància que tenen. I això està fent molt mal.

Pel que fa al **segon objectiu**, per una banda sí que s'ha donat resposta a conèixer el programa "Coeduca't" i les seves finalitats. Hem vist que la seva base coeducativa és tenir una mirada interdisciplinària per poder preparar infants i joves per a una vida afectiva i sexual fonamentada en la igualtat de gènere i els drets humans, i col·laborar en la construcció d'un model integral de persona, sense estereotips sexistes.

Per tal d'aconseguir aquests propòsits, les universitats han d'apostar per fer un gran replantejament i oferir una formació base entorn tots aquests temes en qüestió. Ningú ha dit que fos fàcil, ja que això comporta una formació prèvia i una nova mirada per part dels professors, professores i altres agents que formen part de les universitats, però davant les realitats que hem anat esmentant al llarg de la recerca, aquesta lluita ha de començar des de la formació base dels futurs i les futures mestres. D'aquesta manera, amb una formació adequada estaran formades per a poder aplicar els diversos eixos dins del currículum dels centres educatius, com ara, l'eix de violència masclista; l'eix de la diversitat de gènere; l'eix de la perspectiva de gènere, la coeducació i feminisme en el currículum; donar una perspectiva coeducativa als documents del centre, i per últim, l'acompanyament i assessorament a l'alumnat amb diversitat de gènere.

Seguint la idea que ens va compartir una de les expertes entrevistades, hem d'estar formades per a poder donar resposta als nostres infants perquè "si jo tinc una persona que té una emoció i té una afectivitat, no li puc dir quan entri per la porta que se la deixi a fora perquè jo d'això no en parlo."

Per acabar amb les conclusions, destaquem que, a causa de l'aturada del programa i les seves formacions, no hem pogut donar una resposta completa a l'objectiu principal ja que ens ha faltat avaluar el programa a partir de la mirada i la posada en pràctica a les escoles dels centres educatius que formaven part d'aquest primer curs pilot.

Limitacions

Tal com s'ha esmentat anteriorment, durant el procés de realització de l'estudi no ha estat possible assignar-nos dos centres educatius que formessin part de la primera prova pilot del programa "Coeduca't". Per tant, hagués estat interessant la possibilitat d'assistir a dues escoles i poder veure com treballen la coeducació, tant a l'etapa d'infantil com a l'etapa de primària.

A més, donada la situació que hem viscut durant la fase de realització d'instruments i recollida de dades, l'estat d'alarma i el confinament a causa de la COVID-19 han suposat l'aturada de les sessions de formació a les quals s'estava assistint.

Tot això ha fet que els resultats obtinguts siguin inferiors al que s'esperava rebre en un principi.

Recomanacions per a futures línies de recerca

Per últim, voldríem oferir altres vies per fer una continuïtat d'aquest treball de recerca, com ara, elaborar un programa d'intervenció enfocat especialment a mestres d'infantil amb un recull de material i recursos per a poder treballar la coeducació a les escoles i a les aules. També seria interessant elaborar una proposta per a les universitat amb un enfocament interdisciplinari, de tal manera que a totes les àrees s'inclogui una mirada de perspectiva de gènere i es tinguin en compte totes les realitats envers el tema en qüestió.

També considerem oportú oferir l'opinió d'altres agents externs, sigui a nivell educatiu o a nivell de col·lectius LGTBI i feministes, per tal d'oferir un ventall més ampli d'opinions i poder-les contrastar amb un anàlisi més extens i complet.

Agraïments

Al Dr. Miquel Àngel Prats, tutor del treball de final de grau i professor titular de la URL en els estudis dels Graus d'Educació i Màsters, per les seves orientacions al llarg de la realització del treball, però sobretot per tota la confiança i suport que m'ha transmès des del primer moment que vam iniciar aquesta recerca.

A la Montserrat Payés, la Gemma Martret i la Dolors Vique, pel temps que m'han dedicat i per tot el que m'han explicat sobre la coeducació i la perspectiva de gènere, aquesta mirada que necessitem educar i canviar.

A la meva mare, el meu pare i el meu germà gran, per haver-hi estat sempre, des que vaig posar els peus a la universitat.

A les meves amigues i els meus amics, perquè sense elles aquest treball tampoc hagués estat possible.

Referències bibliogràfiques

Llibres

- Despentes, V. (2006). *Teoría King Kong*. Recuperat a <http://www.cde.org.py/wp-content/uploads/2015/05/despentes-teoria-king-kong.pdf>
- Harari, Y. (2015). En la història no hi ha justícia: ell i ella. A Y. Noah” si el manuscrit està en català (“En” si està en castellà; “In” si està en anglès)M. Rubió (Ed.), *Sàpiens: Una breu història de la humanitat* (pp. 210-216). Barcelona: Edicions 62.
- Shaffer, D.R., i Kipp, K. (2007). *Psicología del desarrollo. Infancia y adolescencia*. Recuperat a <https://jonathankw.files.wordpress.com/2013/04/ksjwi3szluc.pdf>

Documents

- Institut Català de les Dones (2019). *Les dones a Catalunya 2019. Dades elaborades per l'observatori de la Igualtat de Gènere*. Recuperat a http://dones.gencat.cat/web/.content/03_ambits/sensibilitzacio/dia_dones/2019/Dossier-8M-2019.pdf
- Institut Català de les Dones (2018). *10 anys de la Llei del dret de les dones a erradicar la violència masclista*. Recuperat a http://dones.gencat.cat/web/.content/03_ambits/docs/publicacions_dossiers_estadistics_OIG03.pdf
- Marín, M. C., i Riera, A. M. (2018). *Intervenció per al desenvolupament sexual de l'infant*. Recuperat a https://ioc.xtec.cat/materials/FP/Materials/1752_EDI/EDI_1752_M07/web/html/media/fp_edi_m07_u2_pdfindex.pdf
- Otero, M. (2010). *Educació i capacitació de les dones*. Recuperat a <https://www.icps.cat/archivos/CiPdigital/CiP-AF2Otero.pdf?noga=1>

Articles

- Casanovas, L. (25 de novembre de 2016). La coeducació a les escoles o quan realment garantim la prevenció de les violències de gènere. *El Diari de l'Educació*. Recuperat a <https://diarieducacio.cat/la-coeducacio-a-les-escoles-o-quan-realment-garantim-la-prevencio-de-les-violencias-de-genero/>
- Domènech, M. (19 d'octubre de 2019). On són els mestres homes en l'educació Infantil?. *ARA Criatures*. Recuperat a https://criatures.ara.cat/escola/pocs-homes-mestres-educacio-infantil_0_2328367155.html

- Les nenes ja se senten pressionades per 'estar perfectes' amb set anys. Redacció. (octubre, 2016). *El Diari de l'Educació*. Recuperat a <https://diarieducacio.cat/blogs/ullalmon/2016/10/10/les-nenes-ja-se-senten-pressionades-per-estar-perfectes-a-partir-dels-set-anys/>
- Maneja, G. (13 d'octubre de 2019). Vila: "Moltes joguines per a nenes contenten elements perquè siguin submises, boniques i obedients". *El Nacional*. Recuperat a https://www.elnacional.cat/ca/societat/educacio-igualtat-gener-cristina-vila_428108_102.html
- Olías, L. (29 de gener de 2015). La idea de l'amor romàntic entre els joves disfressa d'afecte la violència masclista. *Diari de l'Educació*. Recuperat a <https://diarieducacio.cat/la-idea-de-lamor-romantic-entre-els-joves-disfressa-dafecte-la-violencia-masclista/>
- Parlem de coeducació amb Núria Solsona. Educació en el lleure. (2007, novembre). *Fundesplai*. Recuperat a <https://escoles.fundesplai.org/blog/lleure/entrevistem-a-la-nuria-solsona-especialista-en-coeducacio/>
- Pinyol, L. (5 d'octubre de 2019). Educació sexual sense tabús. *ARA Criatures*. Recuperat a https://criatures.ara.cat/infancia/Propostes-lectura-Educacio-sexual-tabus_0_2319967988.html
- Rovira, E. (11 de setembre de 2018). Nens i nenes, el blanc fàcil dels estereotips de gènere. *Crític*. Recuperat a <https://www.elcritic.cat/reportatges/nens-i-nenes-el-blanc-facil-dels-estereotips-de-gener-10632>
- Subirats, M. (23 de novembre de 2011). El gènere de la violència. *ARA*. Recuperat a https://www.ara.cat/opinio/gener-violencia-marina-subirats_0_2349965015.html
- Tomé, A. (29 d'octubre de 2019). Amparo Tomé: "Els nens pateixen, se'ls empeny a ser mascles". *El Diari de l'Educació*. Recuperat a <https://diarieducacio.cat/amparo-tome-els-nens-pateixen-sels-empeny-a-ser-mascl-es/>
- Vicente, S. (25 de novembre de 2018). No són coses de nens: hi ha violència de gènere a la petita infància?. *El Diari de l'Educació*. Recuperat a <https://diarieducacio.cat/no-son-coses-de-nens-hi-ha-violencia-de-gener-a-la-pe-tita-infancia/>
- Vila, M. (6 d'abril de 2018). El valor educatiu dels contes i la coeducació a Educació Infantil i Primària. *El Diari de l'Educació*. Recuperat a <https://diarieducacio.cat/blogs/rella/2018/04/06/el-valor-educatiu-dels-contes-i-la-coeducacio-a-educacio-infantil-i-primaria/>

Pàgines web

- Cann, O. (19 de novembre de 2015). Informe Global de la Brecha de Género 2015. *World Economic Forum*. Recuperat el a <https://es.weforum.org/agenda/2015/11/informe-global-de-la-brecha-de-genero-2015>

Catalunya. Llei 11/2014, del 10 d'octubre, per a garantir els drets de lesbianes, gais, bisexuals, transgènere i intersexuals i per a erradicar l'homofòbia, la bifòbia i la transfòbia. , bisexuals, transgènere i intersexuals i per a erradicar l'homofòbia, la bifòbia i la transfòbia. *Diari oficial de la Generalitat de Catalunya*, 20 d'abril de 2014, núm. 6730. Recuperat el 10 d'octubre de 2019 a

https://treballiaferssocials.gencat.cat/web/.content/01departament/08publicacions/ambits_tematicos/igualtat/llei11-2014/QL100.pdf

Catalunya. Llei 17/2015, del 21 de juliol, d'igualtat efectiva de dones i homes. *Diari oficial de la Generalitat de Catalunya*, 23 de setembre de 2015, núm. 6019. Recuperat a

https://portaljuridic.gencat.cat/ca/pjur_ocults/pjur_resultats_fitxa/?action=fitxa&documentId=698967

Objetivo 5: Lograr la igualdad entre los géneros y empoderar a todas las mujeres y las niñas. (2015). *ONU*. Recuperat a

<https://www.un.org/sustainabledevelopment/es/gender-equality/>